

MAMLAKAT IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TAMINLASH

*G'ofuriddinov Yodgorxon**Ismoilov Laziz**SamISI 3-bosqich talabasi**gofuriddinov@gmail.com +998933588251**Ilmiy raxbar: Xaliqova Lola Nazarovna**Iqtisodiyot nazariyasi kanfedrasi katta o'qituvchisi (phd)**khalikovauzb@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan asosiy strategiyalar, ularning amalga oshirilishidagi muammolar va kelajakdagi istiqbollari ko'rib chiqiladi. Maqsad – mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda yuzaga keladigan asosiy omillarni tahlil qilish va bunday xavfsizlikni ta'minlashning samarali yo'llarini tavsiya etishdir.

Kalit so'zlar: iqtisodiy xavfsizlik, iqtisodiy siyosat, barqarorlik, moliya, investitsiya Mintaqviy iqtisodiyot, glaballashuv.

Kirish

Mamlakat iqtisodiy xavfsizligi – bu davlatning iqtisodiy tizimining barqarorligini ta'minlash, milliy resurslarni samarali boshqarish, iqtisodiy o'sishning uzluksizligini saqlab qolish va xalqaro muhitdagi o'zgarishlarga chidamliligini oshirish jarayonini anglatadi. Iqtisodiy xavfsizlik davlat mustaqilligi, xalq farovonligi va ijtimoiy barqarorlikning muhim omilidir. Bugungi global iqtisodiyotda mamlakatlar orasidagi raqobat kuchayib borayotgani va xalqaro siyosiy-iqtisodiy noaniqliklar davlatlar iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashni yanada dolzarb qilmoqda. Shu bois, iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash nafaqat davlatning ichki siyosati, balki xalqaro iqtisodiy aloqalar va global integratsiya jarayonlariga ta'sir etuvchi muhim vazifa hisoblanadi. Bu masala qanchalik muhim ekanligini prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbuslari bilan qabul qilingan “2022-2030 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi” da maqsad qilib qo'yilgan amaliy ishlarda ham ko'rishimiz mumkin.

Mamlakat iqtisodiy xavfsizligi tushunchasi

Iqtisodiy xavfsizlik – bu davlatning iqtisodiy tizimining barqarorligini, o'z-o'zini ta'minlash imkoniyatlarini, tashqi va ichki tahdidlarga qarshi chidamliligini ifodalovchi tushuncha. Bu tushuncha ikki asosiy jihatni o'z ichiga oladi: **ichki barqarorlik** va **tashqi xavfsizlik**. Ichki barqarorlik davlatning iqtisodiy resurslaridan samarali foydalanish, ishlab chiqarishning diversifikatsiyasi, milliy valyutaning barqarorligi va fuqarolarning ijtimoiy farovonligini saqlashni ta'minlashni anglatadi.

Tashqi xavfsizlik esa davlatning iqtisodiy aloqalarini boshqarish, xalqaro savdo va investitsiya strategiyalari, global iqtisodiy muhitdagi o'zgarishlarga javob berish imkoniyatini o'z ichiga oladi.

Iqtisodiy xavfsizlikning asosiy omillari quyidagilardir:

Energiya va resurslar xavfsizligi: Milliy resurslar, jumladan, energiya va xom ashyo manbalarini mustahkamlash, importga qaramlikni kamaytirish.

Savdo va iqtisodiy integratsiya: Tashqi savdo siyosati va iqtisodiy integratsiya, eksport va importning muvozanati.

Mahalliy ishlab chiqarish: O'z-o'zini ta'minlash va ishlab chiqarish quvvatlarini diversifikatsiya qilish importga qaramlikni kamaytirish.

Iqtisodiy barqarorlik: Inflyatsiya, ishsizlik, iqtisodiy o'sish va moliyaviy tizimning barqarorligini ta'minlash.

Iqtisodiy inqirozlarga chidamlilik: iqtisodiyotning tashqi va ichki iqtisodiy shoklarga nisbatan chidamliligini oshirish.

Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash uchun asosiy strategiyalar

Iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash uchun quyidagi asosiy strategiyalarni amalga oshirish zarur:

Resurslardan samarali foydalanish

Tabiiy resurslardan samarali foydalanish, energiya manbalarini diversifikatsiya qilish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish va resurslarga qaramlikni kamaytirish iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning muhim omillaridir. Ushbu strategiya davlatning iqtisodiy barqarorligini oshiradi va tashqi ta'sirlarga qarshi mustahkamlikni ta'minlaydi.

Ichki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash

Mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda ichki iqtisodiy barqarorlikning ahamiyati katta. Davlatlar iqtisodiy o'sishning uzluksizligini saqlab qolish, inflyatsiyani nazorat qilish va ishsizlikni kamaytirish uchun samarali iqtisodiy siyosatlar olib borishlari lozim. Buning uchun byudjet va soliq siyosatni to'g'ri yo'lga qo'yish kerak, ichki iqtisodiyotni global iqtisodiyotga tizimli ravishda integratsiya qilish kerak. Iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda xalqaro hamkorlik va savdo aloqalari katta ahamiyatga ega. Mamlakatlar o'rtasidagi savdo siyosati, o'zaro investitsiyalar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirish iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu jarayon, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning muhim vositasidir. Xalqaro savdoni tartibga soluvchi tashkilot bu Jahon savdo tashkiloti (JST) bo'lib O'zbekiston ham hozirda bu tashkilotga azo bo'lish yo'lidan bormoqda. Innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish va iqtisodiyotga joriy etish Tovar va xizmatlarni raqobatbardoshligini oshiradi. Yangi texnologiyalar va raqamli iqtisodiyot mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, texnologiyalarga sarmoya

kiritish, ilm-fan va ta'lim sohalariga e'tibor berish davlatning uzoq muddatli iqtisodiy xavfsizligini kafolatlaydi. Bu masala o'z navbatida kadrlar salohiyati bilan ham bog'liq.

Moliyaviy xavfsizlik

Moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash mamlakat iqtisodiy xavfsizligining muhim qismi hisoblanadi. Bu nafaqat davlatning moliyaviy resurslarini boshqarish, balki davlat qarzi, moliyaviy muassasalar va kapital bozorlari orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashni anglatadi. Markaziy bankning mustahkamligi, milliy valyutaning ishonchliligi, inflyatsiya darajasi va iqtisodiy barqarorlikni saqlash davlatning moliyaviy xavfsizligini kuchaytiradi. Davlat qarzi darajasi ham iqtisodiy xavfsizlikka ta'sir ko'rsatadi: qarzning yuqori darajasi davlatning moliyaviy mustaqilligini va iqtisodiy chidamliligini pasaytiradi.

Moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash uchun quyidagi asosiy choralar talab etiladi:

- **Iqtisodiy siyosatni optimallashtirish:** Budjetni to'g'ri shakllantirish va moliyaviy vositalarni samaradorligini oshirish.
 - **Qarzning barqarorligi:** Milliy qarzning barqaror darajada saqlanishi va olingan qarzdan samarali foydalanish.
 - **Kapital bozorlari:** Ichki va tashqi kapital bozorlari bilan samarali ishlash, investitsiyalarni jalb qilish va ichki investitsion muhitni yaxshilash
- Ijtimoiy barqarorlik va farovonlik

Iqtisodiy xavfsizlik faqat moliyaviy va iqtisodiy jihatlar bilan cheklanmaydi, balki ijtimoiy barqarorlikka ham bog'liqdir. Mamlakat ichidagi iqtisodiy tengsizlik, ishsizlik va ta'limdagi muammolar iqtisodiy xavfsizlikni xavf ostiga qo'yishi mumkin. Agar ijtimoiy qatlamlar orasidagi tafovutlar ortsa, bu fuqarolarni norozilikka olib kelishi va siyosiy beqarorlikni yuzaga keltirishi mumkin.

Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda quyidagi omillar muhim:

- **Iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish:** Faqatgina boylik va daromadlarni taqsimlashda adolatli siyosatni amalga oshirish, ko'p qavatli iqtisodiy tizimlarni yaratish.
- **Ijtimoiy himoya tizimlari:** Aholining kam ta'minlangan qatlamlariga davlat yordamlarini ko'paytirish, ijtimoiy himoya tizimlarini rivojlantirish.
- **Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirish:** Ijtimoiy xavfsizlik va farovonlikni ta'minlash uchun ta'lim, sog'liqni saqlash, uy-joy siyosatida islohotlarni amalga oshirish zarur.

Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda yuzaga keladigan muammolar Iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda bir qancha muammolar yuzaga kelishi mumkin: Xalqaro iqtisodiy o'zgarishlar, global moliyaviy krizislar va geosiyosiy tahdidlar mamlakatlarning iqtisodiy xavfsizligiga tahdid soladi. Sanksiyalar, global narxlar o'zgarishi va tashqi iqtisodiy aloqalardagi noaniqliklar mamlakat iqtisodiyotiga

salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Global iqtisodiy inqirozlar va moliyaviy noaniqliklar mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini sinovdan o'tkazadi. Iqtisodiy tizimning krizislarga qarshi chidamliligi, budjet va moliyaviy siyosatning samaradorligi ushbu muammolarga qarshi kurashishda asosiy vositalardan biri bo'lib xizmat qiladi. Iqtisodiy xavfsizlik faqat iqtisodiy omillar bilan chegaralanmaydi. Ijtimoiy tengsizlik, ishsizlik va iqtisodiy adolatsizlik mamlakatning ichki barqarorligiga ta'sir etishi mumkin. Ijtimoiy siyosat va iqtisodiy xavfsizlik o'rtasidagi bog'liqlikni e'tiborga olish lozim. Ayniqsa jamiyatning asosini tashkil qiluvchi o'rta va quyi sinf vakillarini inobatga olish lozim

Global iqtisodiy inqirozlar mamlakatlarning iqtisodiy xavfsizligiga jiddiy tahdid soladi. Masalan, 2008-yildagi global moliyaviy inqiroz yoki COVID-19 pandemiyasi kabi voqealar ko'plab mamlakatlarda iqtisodiy falokatlarga olib keldi. Bu jarayonlarda, davlatlarning iqtisodiy tizimlari, moliya sektori, sanoat va eksport tizimlari jiddiy zararlarga uchradi. Global inqirozlarning oldini olish qiyin bo'lsa-da, davlatlar o'zlarining iqtisodiy tizimlarini krizislarga qarshi chidamli qilish uchun iqtisodiy strategiyalar ishlab chiqishlari kerak. Xalqaro sanksiyalar, iqtisodiy blokada va global iqtisodiy tengsizliklar ham mamlakatning iqtisodiy xavfsizligiga tahdid soladi. Misol uchun, siyosiy sabablar bilan qo'llaniladigan iqtisodiy sanksiyalar iqtisodiy sektorlarni zaiflashtiradi va resurslar yetishmovchiligiga olib keladi. Shuning uchun, mamlakatlar o'zining tashqi iqtisodiy siyosatini va xalqaro savdo aloqalarini kuchaytirishlari lozim. Buning uchun diplomatik aloqalar, xalqaro iqtisodiy tashkilotlarga a'zo bo'lish, va o'zaro iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish zarur.

Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning amaliy masalalari va tavsiyalari Iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash uchun mamlakatlar quyidagi tavsiyalarni amalga oshirishlari kerak:

- **Strategik rejalar ishlab chiqish:** Mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan uzoq muddatli siyosatlar va strategiyalar ishlab chiqish zarur. Bu rejalar davlatning iqtisodiy mustahkamligini ta'minlashga yordam beradi.
- **Resurslarni boshqarish va diversifikatsiya qilish:** Tabiiy va inson resurslaridan samarali foydalanish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish va yangi texnologiyalarni rivojlantirish iqtisodiy xavfsizlikni kuchaytiradi.
- **Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash:** Iqtisodiy siyosatning samaradorligini oshirish, inflyatsiya va ishsizlikni kamaytirish, milliy valyutani mustahkamlash.
- **Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish:** Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik, savdo aloqalarini kengaytirish va investitsiyalarni jalb qilish mamlakat iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Huquqiy va institutsional islohotlar

Iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash uchun davlatning iqtisodiy siyosatini boshqaruvchi institutlar tizimli va samarali ishlashi kerak. Bu uchun huquqiy va institutsional islohotlar amalga oshirilishi lozim. Bunda iqtisodiy tizimni yanada demokratik va shaffof qilish, korrupsiyani kamaytirish, va iqtisodiy jarayonlarni yanada samarali boshqarish uchun zarur huquqiy va normativ hujjatlar ishlab chiqilishi lozim. Davlat iqtisodiyotining xavfsizligini ta'minlashda infratuzilma rivojlanishi, transport, energiya tarmoqlarining barqarorligi va texnologik yangilanish katta ahamiyatga ega. Mamlakatlar o'z infratuzilmasini mustahkamlash, sanoatni modernizatsiya qilish va raqamli iqtisodiyotga integratsiya qilish orqali iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashlari kerak bo'ladi. Iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda xalqaro hamkorlik va iqtisodiy diplomatiya asosiy rol o'ynaydi. Xalqaro tashkilotlar, savdo kelishuvlari va iqtisodiy integratsiyalar orqali davlatlar o'z iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlashi mumkin. Bu o'z navbatida, global bozorlar bilan integratsiya, import va eksportni diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini oshiradi.

Xulosa

Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash – Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash – bu kompleks va uzoq muddatli jarayon bo'lib, nafaqat iqtisodiy o'sish, balki ijtimoiy barqarorlik, siyosiy mustahkamlik, ekologik xavfsizlik va xalqaro aloqalar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Mamlakatlarning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash uchun samarali siyosat va strategiyalar ishlab chiqish, ichki iqtisodiy tizimni mustahkamlash, tashqi tahdidlarga qarshi chidamlilikni oshirish va ijtimoiy barqarorlikni saqlash zarur. Shuningdek, iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda xalqaro hamkorlik, innovatsiyalar va texnologiyalarga sarmoya kiritish muhim ahamiyatga ega. Kelajakda mamlakatlar iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda zamonaviy yondashuvlar va ilg'or texnologiyalarni qo'llashga qaratilgan strategiyalarni amalga oshirishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N.L.Xaliqova, B.A.Iskandarov Iqtisodiy xavfsizlik
2. <https://Arxiv.uz>iqtisodiyot>
3. "O'zbekiston 2030" Tarqqiyot strategiyasi
4. Qurbonov A.A., Ravshanov J.H. Makroiqtisodiyot asoslari. — T.: O'qituvchi, 2018. — 280 b.